

บทที่ 1

บทนำ

1.1 เหตุผลและที่มาของปัญหา

หน้าที่ของสตรีในสังคมไทยสมัยจารีต คือ การดูแลบ้านเรือน ปราบนิตินิยม เลี้ยงดูบุตร และประพฤติตนให้ถูกใจใคร่ เพราะหญิงนั้นเสื่อมเสียชื่อเสียงง่าย ต้องคอยระวังในเรื่องความประพฤติแห่งเพศของตนเอง ดังนั้นสตรีในสมัยจารีตจึงอยู่ภายใต้กรอบวงล้อมของประเพณี ขาดความเป็นอิสระ และยังมีฐานะสูงมากเท่าใดก็ต้องระมัดระวังความประพฤติมากขึ้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลจากการคบค้ากับชาติตะวันตก ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริง ชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาคบค้าสมาคมกับชนชั้นนำไทย มีชนชั้นนารีชาวตะวันตกกลุ่มหนึ่งมองสังคมสยามในขณะนั้นว่า วัฒนธรรมไทยในเรื่องการมีภรรยาและการไม่ให้เกียรติแก่สตรีนั้นเป็นสิ่งที่แสดงถึงความป่าเถื่อนความล่าช้าทางอารยธรรม ภายใต้อิทธิพลจากต่างชาติทำให้กษัตริย์สยามได้คลายความเคร่งครัดของกฎระเบียบภายในราชสำนักฝ่ายในบางประการ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศ ให้ทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ และผ่อนคลายนัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคม ดังนั้น ระยะเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงของการทดลองในการนำความรู้ วิทยาการสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้ ในสังคมไทย โดยเฉพาะภายหลังจากการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก (พ.ศ.2440) ได้มีการนำ วัฒนธรรมตะวันตกหลายประการ รวมทั้งวัฒนธรรมเกี่ยวกับสตรีเข้ามาเผยแพร่ อาทิเช่น เรื่องของการแต่งกาย การเรียนรู้มารยาท การศึกษาภาษาต่างประเทศและวัฒนธรรมแบบตะวันตก เป็นต้น

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์เป็นกษัตริย์องค์แรกที่ทรงสำเร็จการศึกษาจากตะวันตก และนับเป็นรัชสมัยที่คณะผู้บริหารประเทศคือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ มีความต้องการให้ประเทศมีความเจริญทัดเทียมชาติตะวันตก ประกอบกับเป็นช่วงระยะเวลาที่ไทยต้องการจะแก้ไขสนธิสัญญากับมหาอำนาจตะวันตกซึ่งทำให้ต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงต้องพยายามแสดงให้เห็นชาวตะวันตก รับรู้ว่สังคมไทยมีความเจริญในด้านต่างๆ ทัดเทียมกับอารยประเทศ

ดังนั้นในช่วงสมัยนี้จึงเป็นยุคแห่งการปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมบางประการที่ชาวต่างชาติมองว่าเป็นวัฒนธรรมที่ป่าเถื่อนล้าหลัง อันสะท้อนให้เห็นแนวทางพระราชดำริในเรื่องของการสร้างความรุ่งเรืองให้สยามประเทศมีความทัดเทียมกับชาติตะวันตกในหลายๆ ด้าน อาทิเช่น การตราพระราชบัญญัตินามสกุล การเปลี่ยนธงประจำชาติจากธงช้างเผือกมาเป็นธงไตรรงค์ และหนึ่งในนั้นคือการสนับสนุนบุรุษในชาติ ให้ช่วยกันยกย่องส่งเสริมสนับสนุนสตรีให้สมกับที่สตรีจะทำหน้าที่เป็นศรีภรรยา และมารดาของชาติได้ รวมทั้งการให้เกียรติแก่สตรียังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความศิวิไลซ์ของชาติ ส่วนหนึ่งที่พระองค์ได้ทรงกระทำ ก็คือการเผยแพร่และสนับสนุนแนวความคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” เพื่อยกเกียรติและฐานะของสตรีสยามให้เท่าเทียมกับสตรีในอารยประเทศ

ในราวปี พ.ศ. 2461 หลังจากที่ปรากฏบทความพระราชนิพนธ์ เรื่อง “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสถานภาพแห่งสตรี” ได้มีบทความตามหน้าหนังสือพิมพ์และวารสารตามมาอีกหลายเรื่องที่สนับสนุนให้สตรีมีส่วนร่วมในการสมาคม รวมถึงการวางตนของสตรีในการเข้าสมาคม และคำแนะนำวิธีปฏิบัติตนของสตรีในที่สาธารณะชน แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องของสตรีได้รับการตอบรับจากสาธารณชน

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้สตรีเป็นสัญลักษณ์แห่งความมีวัฒนธรรมความรุ่งเรืองของชาติ โดยการแสดงบทบาทในสังคมผ่าน “การเข้าสมาคม” นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสตรีไทยในเวลานั้นอย่างไร สตรีต้องปรับเปลี่ยน “ตัวตน” ของสภาพการเป็นผู้หญิงแตกต่างไปจากเดิมอย่างไรบ้าง สังคมให้การยอมรับต่อบทบาทใหม่ของสตรีหรือไม่ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อการดำเนินชีวิตของสตรีไทยกลุ่มต่างๆ

1.2 งานการศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวข้อง

งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่พบโดยทั่วไปประเภทหนึ่ง คือ งานเขียนชีวประวัติของผู้หญิงชนชั้นสูงประเภทเชื้อพระวงศ์ และผู้หญิงในตระกูลขุนนางชั้นผู้ใหญ่ งานเหล่านี้จะบอกกล่าวถึงวิธีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงเมื่อประมาณ 80-100 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อและแบบแผนความประพฤติของสตรีชั้นสูง งานส่วนใหญ่เป็นชีวประวัติของผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ 5-7 ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิต บทบาทและความเป็นอยู่ของสตรี ในช่วงระยะเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม

งานศึกษาค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวกับสตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรงนั้น มิได้ปรากฏแน่ชัด งานวิจัยในประเด็นเรื่องของสตรีมักจะวิเคราะห์ภาพรวมของสตรีในเชิงพัฒนาการทางเวลา ดังเช่น

การศึกษาของ บุญยงค์ เกศเทศ เรื่อง สถานภาพสตรีไทย (2532) เป็นการเสนอภาพของผู้หญิงโดยรวมในแต่ละยุคสมัย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยศึกษาจากกฎหมาย วรรณคดี และเอกสารชาวต่างประเทศ งานชิ้นนี้เสนอว่าในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ สถานภาพของสตรีมีสิทธิต่ำกว่าผู้ชาย ต้องทำงานหนักแต่ไม่ได้รับการยกย่อง ไม่มีสิทธิและโอกาสในสังคม เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสถานภาพ บทบาท สิทธิของผู้หญิงชั้นสูงที่อยู่ในราชสำนัก เน้นที่กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ว่ามีสถานภาพดีกว่าสตรีกลุ่มอื่น เพราะมีโอกาสและสถานภาพที่มีมาแต่กำเนิดสูงกว่าผู้อื่น

การศึกษาของ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา เรื่อง สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ (2535) และบทที่ 3 ของงานวิจัยเรื่อง การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรม การทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (2542) ศึกษาสถานภาพทางสังคมของสตรีที่อยู่ในช่วงของการปฏิรูปประเทศตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื้อหาจะกล่าวโดยรวมทั้ง 3 รัชกาลว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสังคมมีความคาดหวังต่อสตรีอย่างไร รวมทั้งความคาดหวังให้มีบทบาทในการเข้าสมาคม อย่างไรก็ตามเนื่องจาก สุวดี ศึกษาเรื่องนี้ในภาพรวมของสตรีทั้งหมดจึงไม่ได้อภิปรายเกี่ยวกับ แนวคิดเรื่อง การเข้าสมาคมอย่างละเอียดกว้างขวาง

ดังนั้นงานชิ้นนี้จึงมุ่งหวังที่จะศึกษา เรื่องแนวความคิดในการเข้าสมาคม กระแสแนวความคิด การตอบสนองของสังคม และผลกระทบที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสตรีไทย

1.3 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษา

1. การก่อตัวของแนวพระราชดำริในเรื่อง "การเข้าสมาคม" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. ปฏิกริยาของกลุ่มคนในสังคมต่อแนวความคิดเรื่อง "การเข้าสมาคม"
3. ผลกระทบที่สืบเนื่องของแนวความคิดเรื่อง "การเข้าสมาคม" ต่อสตรีไทย ในระหว่าง พ.ศ.2461-2475

1.4 วิธีการค้นคว้าและดำเนินการวิจัย

การค้นคว้าและวิจัย ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง อาทิเช่น เอกสารจดหมายเหตุ หนังสืออนุสรณ์งานศพ ชีวประวัติบุคคล วรรณคดี บันทึกต่างๆ หนังสือและบทความทั้งไทยและต่างประเทศ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษาโดยวิธีการประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) เป็นส่วนประกอบ

1.5 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน

แนวความคิดเรื่องการเข้าสมาคม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ริเริ่ม มีผลกระทบต่อสถานะและกระบวนการเข้าสมาคมของสตรีไทย ในช่วง พ.ศ. 2461-2475

1.6 ขอบเขตในการศึกษา

ในการศึกษาแนวความคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อสตรีไทยนั้นผู้ศึกษาได้จำกัดขอบเขตระยะเวลาในการศึกษาไว้ระหว่าง ปี พ.ศ.2461-2475 เนื่องจากในปี พ.ศ.2461 เป็นช่วงระยะเวลาที่มีแนวความคิดเกี่ยวกับสตรีแพร่หลายได้รับความสนใจจากสังคมไปจนถึงปี พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวจึงเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นสำหรับสตรีที่มีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมตะวันตกและนำมาปฏิบัติใช้ กลุ่มสตรีที่ได้ทำการศึกษาจะเป็นกลุ่มสตรีที่ดำเนินชีวิตอยู่ในเขตเมืองหลวง โดยเฉพาะสตรีชั้นสูง และชั้นกลาง ซึ่งจะเป็นกลุ่มสตรีที่ได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นกลุ่มแรก

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจสภาพและวิถีชีวิตของผู้หญิงในช่วงระยะแรกของการรับวัฒนธรรมตะวันตกมาปฏิบัติ
2. เป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์สตรีรวมทั้งประวัติศาสตร์สังคมโดยรวม